

Dr. Gyarmati László gyógyszerész alezredes,

Dr. Laczik János orvos-őrnagy

Dr. Dávid Gábor orvos-alezredes, az orvostudományok kandidátusa

Élénkítő hatású (doping) szerek gyors kimutatása vizeletben I.*

A gyógyszerek egy jelentős része — túl az toxikológiai problémákon — bizonyos körülmények között a szervezetre nem kívánatos hatást fejthet ki és ezért jelenlétük kizárása, avagy éppen bizonyítása szükséges lehet. Ilyen vizsgálatok jelentősége kézenfekvő sport-, igazságügyi-orvosi gyakorlatban — esetleg diagnosztikában pl. akkor, amikor ismeretlen eredetű „indokolatlannak látszó” időszakos hypertonia, palpitatio, pszichés. vagy visceralis hypermotilitas észlelésekor felmerül a stimuláló szerek szédesének a gyanúja.

Jelen dolgozatunkban az *Aktedron* (Amphetamin), *Centedrin* (Ritalin) és a *Gracidin* (Phenmetrazin) kimutatásának lehetőségét ismertetjük vizeletben és nyálban peroralis terápiás adagok után.

A probléma megközelítésére a vékonyrétegekromatográfia látszott a legcélszerűbbnek — közismert előnyei miatt, mint az egyszerűség, gyorsaság, továbbá az a körülmény, hogy nem igényel különösebb felszerelést és bármely laboratóriumban kivitelezhető (1., 2.). Osztályunkon már évek óta jó tapasztalatokat szereztünk e módszer alkalmazásával a toxikológiai analízis legkülönbözőbb problémáinak a megoldásában (3., 4.).

Megvizsgáltuk az említett gyógyszerek elválasztásának és azonosításának lehetőségét több kifejlesztő oldószerben és több előhívó reagenssel.

Módszer:

Vegyszerek:

Silicagel G. Merck),

0,1 N nátronlug,

Dietiléter (peroxid mentes, vas/II) szulfátról frissen desztillálva!)

Kifejlesztő oldószer: lásd a 2. számú táblázatban.

Előhívó reagensek és készítésük:

a) *Dragendorff-reagens* (5):

I. oldat: 17,0 g bázisos bizmutnitrátot és 200,0 g borkósavat 800,0 ml desztillált vízben feloldunk.

II. oldat: 160,0 g káliumjodidot oldunk 400,0 ml desztillált vízben.

Törzsdolat: a fenti két oldatot összeöntjük.

Permetező reagens: 50,0 ml törzsdathoz 100,0 g borkósavat adunk és desztillált vízzel 500,0 ml-re egészítjük ki. (A törzsdolat hónapokig, a permetező reagens pedig néhány hétig tartható el.)

b) *Dinitrofluorbenzol* (6):

0,1⁰/₀-os oldat 96⁰/₀-os alkoholban.

* Az Igazságügyi Orvosok Kongresszusán (1968) elhangzott előadás alapján.

(Permetzés után a keletkezett színt vagy színeket megfigyeljük, majd száradás után 2 N sósavval ismét permetezzünk és a változást feljegyezzük.)

c) *Diazotált p-nitranilin (1)*:

I. oldat: 0,7 g p-nitranilint 9,0 ml. cc sósavban feloldunk és desztillált vízzel 100,0 ml-re kiegészítjük.

II. oldat: 1⁰/₀-os vizes nátriumnitrit oldat (frissen készítendő!).

Permetező reagens: 4,0 ml I. oldathoz jég-hűtés mellett 5,0 ml II. oldatot csepegtetünk keverés közben, majd jeges desztillált vízzel 100,0 ml-re egészítjük ki. (Egy-két napig jégen eltartható.)

(A lemez bepermetezése után a keletkezett színeket megfigyeljük és száradás után 2 N nátronlúggal ismét permetezzük, majd az így keletkezett színeket is megfigyeljük.)

d) *Ninhidrin: (1) (Módosított!)*

0,3 g ninhidrint 100,0 ml acetonban oldunk és hozzáadunk 3 ml jég-ecetet. (2—3 napig használható!) Befűvés után a lemezeket 10—20 percig 110 C°-on hevítjük.

1. sz. táblázat

Név Reag	Aktedron μg	Centedrin μg	Gracidin μg	Megjegyzés
Dragendorff reagens	25 (barna)	2 (barna)	2 (barnáspiros)	
Dinitrofluorbenzol később o, 1 n HCl	0,5 (sárga) 0,2 (sárga)	—	—	
Diaz. paranitranilin — később o, 1 n NaOH	0,5 (sárga) 0,1 (lilásrózsa)	— 2,0 (fehér)	10 (halv. sárga) 10 (fehér)	
Ninhidrin	2,0 (kékes-lila)	—	—	

Eljárás

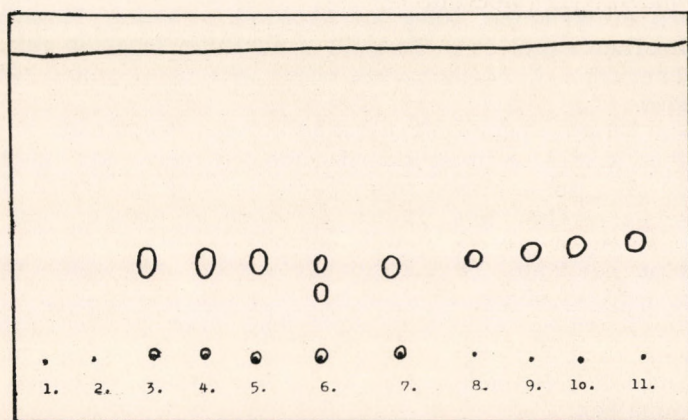
1. Kivonás:

a) Vizelet:

25—50 ml vizeletet cc. ammóniával meglúgosítjuk úgy, hogy a pH 10—11 legyen, majd azonos mennyiségű éterrel kétszer kirázzuk. Az egyesített éteres kivonatokat vízmentes nátriumszulfáttal megszáritjuk és 30 35 C°-on szárazra pároljuk. A szárazmaradékot 0,05—0,1 ml alkoholban feloldjuk és ebből az alkoholos oldatból cseppentünk fel alkalmas mennyiséget mikropipettával a szilikagel-lemezre, majd kromatografáljuk az ismert módon. A felcseppentendő mennyiségre irányadó, hogy egy-egy folt kb. 10—20 ml vizeletnek feleljen meg.

b) Nyál:

Az egyszeri szájöblítéssel (deszt. víz!) nyert aktuális nyálmennyiséget használjuk fel a vizsgálatra és vizeletnél leírtak szerint járunk el.

1. ábra

AKTEDRON

Dosis: 10 mg per os

- 1.: Kontroll vizelet (25 ml) kivonata.
- 2.: Kontroll nyál kivonata.
- 3.: Kontroll vizelet (25 ml) + 40 μ g Aktedron.
- 4.: Kontroll vizelet (25 ml) + 80 μ g Aktedron.
- 5.: 4 órás vizelet (25 ml) kivonata.
- 6.: 30 perces nyál kivonata.
- 7.: 60 perces nyál kivonata.
- 8.: 60 perces nyál kivonata.
- 9.: 24 órás vizelet (25 ml) kivonata.
- 10—11.: 6 órás vizelet (25 ml) kivonata.

Kivonás: ammóniás közegből éterrel.

Kromatográfia: Silicagel G (0,1 n NaOH), metanolban

Előhívás: Dinitrofluorbenzol.

2. A vékonyréteg készítése:

20x12 cm-es vagy 6x12 cm-es sík üvegből vágott lemezeket használunk. A Silicagel G.-ből 7,0 g-t 25 ml 0,1 N nátronlúgban szuszpendálunk és a homogén szuszpenzióból 3—4 ml-t (porkanálnyi) öntünk a 6x12 cm-es üveglapra. Az üveglap vízszintes síkban való mozgatásával szétterítjük, és a kanál hátlapjával egyenletesen elkenjük. A lemezeket pormentes helyen vízszintes asztallapra helyezve szobahőmérsékleten legalább 16 órán át szárítjuk. A lemezek így használatra készek.

EREDMÉNYEK, MEGBESZÉLÉS:

Az 1., 2. és 3. számú ábra mutatja, hogy a felsorolt farmakonok a leírt eljárással biztonságosan kimutathatók a szer bevétele után 2—3 óra múlva nyert vizeletmintában, valamint a 10—30 perc múlva vett nyál-mintában.

Az irodalomban ajánlott Dragendorff-reagens és ninhidrin nem mutatkozott elég érzékenynek, főleg az Aktedron esetében. Megállapítottuk, hogy a dinitrofluórbenzol és a diazotált p-nitranilin legalább egy nagyságrenddel érzékenyebb. A érzékenységi viszonyokat a 1. számú táblázatban foglaltuk össze.

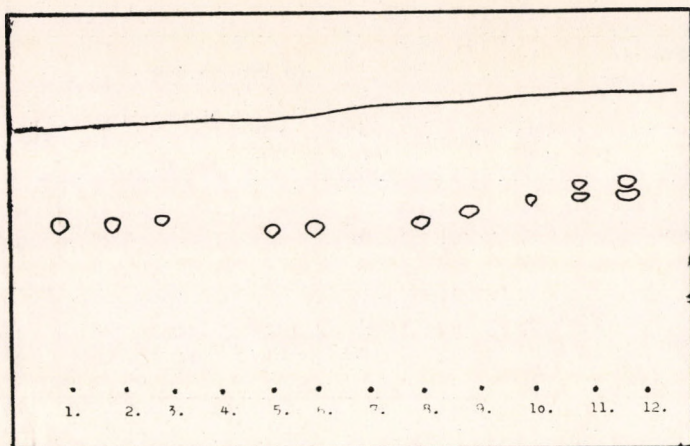
A szóban forgó gyógyszerek alkaloid jellegű vegyületek és kromatográfiás elválasztásukra az irodalomban oldószerveverékeket ajánlanak (1., 2., 7., 8., 9.). Mi ezzel szemben megvizsgáltuk, hogy az egyedi oldószerek alkalmasak-e az elválasztásra. Ennek az lenne az előnye, hogy a kifejlesztőszér, valamint a gőztere mindig állandó és felöntéssel bármikor reprodukálhatóan pótolható. Ez a körülmény széria vizsgálatok során lényegesen egyszerűsíti az eljárást.

Az adszorbensréteg nátronlúggal történő impregnálása biztosítja — egyéb előnyeik kívül —, hogy mind a kivonással nyert termék, mind pedig az együtt futtatott referencia anyag bázis formájában vesz részt az elválasztási folyamatban.

Az elválasztási lehetőségeket, illetőleg az ismertetett rendszerekben nyert Rf értékeket a 2. számú táblázat mutatja. A táblázatban feltüntetett Rf értékek legalább 10 különböző időpontban készült lemezeken nyert adatok számtani középértékei. Az egyes vizsgálatok során kapott Rf értékek ettől az átlagtól max. 0,05 egységgel tértek el. A táblázatban szereplő oldószerekben 10 cm-es futtatás esetén jó elválasztási effektus érhető el, a foltok körülhatároltak és így jól értékelhetők.

Kromatografálásra a gyártó cégek által rendelkezésünkre bocsátott szubsztanciákat, továbbá a gyógyszerári forgalomban levő készítményeket használtuk fel; tablettákból alkoholos kivonatokat készítettünk és ezt a kivonatot, valamint az injekciós készítményeket alkalmaztuk megfelelő hígításban.

A 2. számú táblázatban látható, hogy egyes oldószerekben egy-egy anyag több foltot ad. Ezeket a mellék-foltokat részben az illető gyógyszer bomlástermékének, másrészt — a kromatográfiában jól ismert — mellék-foltok jelenségének tetteztük fel. A táblázatban aláhúzott Rf. értékkel jellemzett foltot tekintettük fő foltnak nagysága, körülhatároltsága és az ismétlések során következetes megjelenése alapján. Több esetben a bioló-

2. ábra

C E N T E D R I N

Dosis: 10 mg per os

- 1.: 4 órás vizelet (12,5 ml) kivonata.
- 2.: 6 órás vizelet (12,5 ml) kivonata.
- 3.: 24 órás vizelet (12,5 ml) kivonata
- 4.: Kontroll vizelet (12,5 ml) kivonata.
- 5.: Kontroll vizelet + 40 μg Centedrin.
- 6.: Kontroll vizelet + 80 μg Centedrin.
- 7.: Kontroll nyál kivonata.
- 8.: 30 perces nyál kivonata.
- 9.: 60 perces nyál kivonata.
- 10.: 5 μg Centedrin.
- 11.: 10 μg Centedrin.
- 12.: 20 μg Centedrin.

Kivonás: ammoniás közegből éterrel.

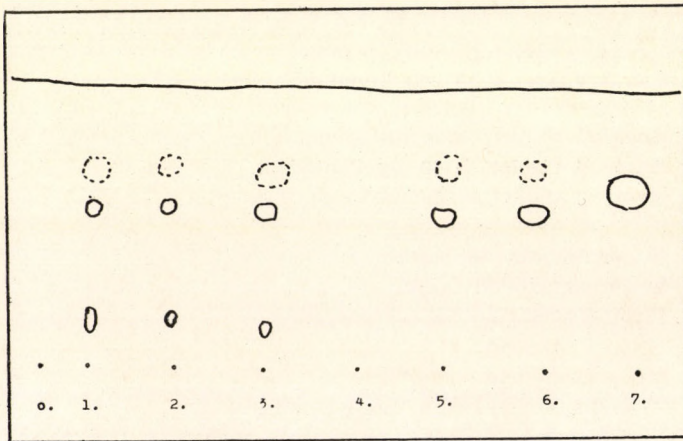
Kromatográfia: Silicagel G (0,1 n NaOH), metanolban

Előhívás: Dragendorff reagens.

giai kivonatban is megtaláltuk ezeket a mellék-foltokat, illetve egy részüket.

Az izolálás során nyert kivonat aliquot része alkalmas akár egyidejűleg, vagy a kromatografálást követően kvantitatív meghatározásra is. Erre a célra az ún. indikátor-festékmódszert (6., 10.) alkalmaztuk, amiről a későbbiekben kívánunk beszámolni. A kromatográfiai eljárás egyébként alkalmas félkvantitatív becslésre is. Ugyanis, ha a vizsgálandó anyaggal együtt ismert mennyiségű referencia anyagot is futtatunk a kifejlesztett és előhívott foltok nagysága és színintenzitása alapján mennyiségi viszonyokra is következtethetünk.

Futtató- szer Vizsg. anyag neve	Rf. érték x 100							
	Meta- nol	Etanol	i.-Pro- panol	Ace- ton	Metil- etil- keton	Éter	Dioxán	Etil- acetát
Aktedron	$\frac{28}{38}$ $\frac{75}{75}$	$\frac{12}{24}$ $\frac{60}{60}$	10	32	27	0	$\frac{53}{56}$	$\frac{37}{23}$
Centedrin	$\frac{64}{54}$ $\frac{76}{76}$	$\frac{44}{54}$	$\frac{24}{27}$	$\frac{47}{61}$	$\frac{28}{45}$	$\frac{16}{30}$	46 57	$\frac{12}{24}$ $\frac{36}{48}$
Gracidin	49	30	15	18	15	4	23	13

3. ábra

GRACIDIN

Dosis: 25 mg per os

- 0.: Kontroll vizelet (25 ml) kivonata.
- 1.: 3 órás vizelet (25 ml) kivonata.
- 2.: 6 órás vizelet (25 ml) kivonata.
- 3.: 24 órás vizelet (25 ml) kivonata).
- 4.: Kontroll nyál kivonata.
- 5.: 1 órás nyál kivonata.
- 6.: 3 órás nyál kivonata.
- 7.: 20 µg Gracidin.

Kivonás: ammoniás közegből éterrel.

Kromatográfia: Silicagel G (0,1 n NaOH), metanolban

Előhívás: Dragendorff reagens.

ÖSSZEFOGLALÁS

Szerzők egyszerű, gyors és érzékeny vékonyrétegekromatográfiás eljárást dolgoztak ki az Aktedron, Centedrin és Gracidin kimutatására. Az ajánlott eljárás alkalmas az említett farmakonok kis mennyiségeinek az azonosítására vizeletben és nyálban.

IRODALOM

1. *Stahl, E.*: Dünnschicht-Chromatografie Berlin, 1962. és New York 1967. —
2. *Szász, Gy.*: Papírkromatográfia és vékonyrétegekromatográfia. Budapest, 1964. Medicina. —
3. *Gyarmati, L., Dávid, G.*: Acta. Pharm. Hung. 1964. 19. 273. —
4. *Gyarmati, L. és mtsai*: Hazai psychopharmakonok rétegekromatográfiás elválasztása és azonosítása. Előadás: Magy. Gyógy. Társ. Anal. konferenciáján. 1965. Szeged. —
5. *Macek, K.*: A papírkromatográfia kézikönyve. Budapest, 1961. Akadémiai Kiadó. —
6. *Stewart, C. P., Stolman, A.*: Toxicology I—II. New York, 1960—61. —
7. *Comer, I. P., Comer, I.*: J. Pharm. Sci. 1967. 56. 413. —
8. *Waldi, D.*: Dünnschichtchromatografie. in Gadamer-Graf Preuss: Lehrbuch der chemischen Toxikologie. 2. Vol. Göttingen, 1966. —
9. *Beckett, H. A., Triggs, E. J.*: J. of Pharm. and Pharm. 1967. 19. 273. —
10. *Gyarmati, L., Tóth, L.*: Kísérletes Orvostudomány. 1961. 13. 352.

Дьярмати Л., подполковник м/сл, *Лацик Я.*, майор м/сл,
Давид Г., подполковник м/сл:

БЫСТРОЕ ВЫЯВЛЕНИЕ СТИМУЛИРУЮЩИХ СРЕДСТВ В МОЧЕ

Авторы выработали простой быстрый и чувствительный метод хроматографии на тонком слое для выявления Актедрона, Центедрина и Грацидина. Предложенный метод пригоден для выявления даже незначительных количеств вышеупомянутых средств в моче и в слюне.

Dr. L. Gyarmati, Apoth.-Oberstltn., *Dr. J. Laczik*, Major d. Med. D., *Dr. G. Dávid*, Oberstltn. d. Med. D., Kandidat d. Med. Wissenschaften:

SCHNELLVERFAHREN ZUM NACHWEIS IM URIN VON STOFFEN MIT EINER AUFMUNTERNDEN (DOPING-) WIRKUNG

I. Mitteilung

Verfasser haben ein einfaches, schnelles und empfindliches dünnschicht-chromatographisches Verfahren ausgearbeitet, das sich zum Nachweis vom Aktedron, Centedrin sowie Gracidin eignet. Diese empfohlene Methode ermöglicht auch die Identifizierung im Urin und Speichel bereits kleinster Mengen der erwähnten Pharmaka.